

Dallos Jenő

karikaturista (Vasas, 1940. április 13.)

Pénteki napon születtem, a Kos jegyében. A néphit szerint az ekkor született gyerekek vagy szerencsések lesznek, vagy bolondok. A szerencse melém szegődött, amit igazol az, hogy karikaturista lettem. Ugyanakkor „udvari bolond” is vagyok. Módom van fricskát mutatni a visszaéléseknek, durvaságoknak, nemtelenségeknek, szomorúságnak és mindedig a halálnak is. A világ sok táján volt kiállításom. Mivel a karikatúra vizuálisan megjelenített történés, rajzaim önállóan, szöveg nélkül is elmondják (poénos!?) történeteimet. Ezért érvényesülnek a világ bármely nyelvterületén.

Nemzetközi karikatúrákiállításokon eddig 33 díjat nyertem. Ezek közül néhány: Montreal, 1970, III. díj; Novi Sad, 1972, I. díj, Marostica (Olaszország), 1974, Nagydíj; Tokió, 1981, Kiváló művész

díj; Gabrovo, 1985, Humor és Szatíra Ház díja.

Természetesen Magyarországon is sok kiállításon szerepeltem. Magyar díjaimból hármat emelek ki: I. Országos Karikatúrabienálé Nívódíja, 1983; a Magyar Képző- és Iparművészek Szövetsége és Képzőművészeti Lektorátus Nagydíja az 1987-es biennálén, Magyar Sajtópáholy, 1999; Az év karikaturistája...

Részt vettem számos csoportos karikatúrákiállításon: Fiatal Művészek Klubja, 1970 (3 fő); Hammer Galéria Európai Center (Berlin), 1980; Erlangen, 1983 (4 fő); Helsinki Magyar Intézet, 1985 (3 fő); Linz, Magyar Intézet, 1985 (3 fő); Landau BMW Kultúrprogram, 1985 (4 fő); Burgenlandi Kulturális Központ, 1986 (4 fő); Magyar Napok, Monterrei Egyetem, 1986 (4 fő); Collegium Hungaricum und Burgenländisches Kulturzentrum, 1986 (4 fő); Willach, 1987 (4 fő); Ernst Múzeum, 1987 (3 fő).

Országos karikatúrákiállítások: Műcsarnok (1967, 1979, 1985), Szépművészeti Múzeum (1970), Ernst Múzeum (1975), Nemzeti Galéria (1990).

Több karikatúráim az alábbi gyűjtemények tulajdonába került: Kuba, Humormúzeum (1 rajz), Sammlung Caricature & Cartoon Basel Collection De Caricatures (6 rajz), Montreal, Humor Pavilon (2 rajz), Nyugat-Berlin Európai Center, Hammer Gyűjtemény (2 rajz), Marostica Kastély Múzeum (5 rajz), Beringen (Belgium) Kulturzentrum (1 rajz), Munkásmozgalmi Múzeum (3 rajz), Asti Bormúzeum (2 rajz), Magyar Hadtörténeti Múzeum (11 rajz), Ancona Museum of Physical Education and Sport (3 rajz).

Huszonhét éves koromban kerültem a Ludas Matyi című laphoz, ahol 23 évig dolgoztam belső munkatársként, egészen a lap megszűnéséig. Arról a Ludas Matyi című vicclapról van szó, amely fénykorában 640 000 példányban jelent meg. Ez az ország lakosságának a számához viszonyítva mindenkori világcsúcs.

A Ludast többek között olyan nagy nevek fémjelezték, mint Várnai György, Szűr-Szabó József, Hegedűs István (HIFI), Vasvári Anna, Balázs Piri Balázs,

Sajdik Ferenc. Mindannyian különleges egyéniségek. Nagyon szerettem együtt dolgozni Brenner Györggyel és Lehoczki Istvánnal (LEHO) is.

Egyikünknek sem tanították a karikatúrarajzolást. A rajzkészség mellett szükséges a humorérzék és a problémaérzékenység. REMÉLEM, A RAJZAIM ÖNMAGUKAT ÉRVÉNYESÍTIK! Előfordul, hogy egy irányadó cím biztosabbá teszi az olvasó ahá-élményét. A gondolkodásmód és a stílus egyénivé teszi a rajzot. Ugyanakkor az állandó fejlődés, változás nem jelent bizonytalanságot, sőt!

A Ludason kívül számos más lapban is megjelentek a rajzaim. A teljesség igénye nélkül kiemelem a Kritika, Új Tükör, Népszabadság, Szabad Föld, Magyar Hírlap című lapokat. Hosszú ideig dolgoztam a Mai Nap, Privát Profit, Üzleti Hét című lapoknak. Örömet jelentett, hogy gyermeklapok is közölték rajzaimat.

Ebből is látszik, hogy kezdettől fogva széles skálán mozogtam témaválasztáskor. Kiemelten foglalkoztatott a környezetvédelem, ami akkoriban egyáltalán nem volt olyan állandó téma, mint amilyenné szerencsére a későbbiekben vált. Az egyik külföldi díjat éppen az e témát feldolgozó rajzommal nyertem.

A környezetvédelem fontosságára hívtam fel a figyelmet az 1980-ban megjelent 1. karikatúrabélyeggel, amit én terveztem. 1982-ben filatéliai falinaptáram jelent meg bélyegkarikatúráimmal. Ennek különlegessége, hogy a bélyegeket a nyomdából kikerült naptárba egyenként ragasztották be.

Tizenhét könyvem van, melyek zömmel a hetvenes és nyolcvanas években jelentek meg: *Adam und Eva* (Corvina–Eulenspiegel, 1977) németül és magyarul; *Tréfás ABC* (Móra, 1977); *Tréfás katonai lexikon* (Zrínyi, 1979), *Krix és Krax* (Móra, 1978); *Tréfás KRESZ* (Móra, 1979), *SOS* (Corvina, 1979); *Rajzos közéleti ABC* (Gondolat, 1983), *Vonalparádé* (Zrínyi, 1982); *Télapó az állatok között* (Móra, 1982).

Az MTV megbízásából két környezet témájú rajzfilmet készítettem: *S. O. S.* (1982) és *Smog* (Pannónia Filmstúdió, 1986).

1983–1988-ig a Kner Nyomda öt minikönyvemet készítette el.

Sokat jelentett számomra, hogy kezdő koromban a Móra Kiadónál Kormos István és T. Aszódi Éva biztatását élvezhettem. Később kellemes munkakapcsolat alakult ki közöttünk.

A 2008-as könyvfesztiválon nagy örömmel dedikáltam a *Csinnadratta* című kötetemet. Ez a könyv úgy készült, hogy már húsz éve megvoltak a cirkuszos rajzaim, amikor elvittem őket a Móra Kiadóhoz. A szerkesztők – jelesül Dóka Péter, a kötet felelős szerkesztője – a kész rajzokhoz válogattak hozzájuk illő verseket. Ezért írták többen azt, hogy ez egy „fordított könyv”. A remek válogatás eredményeként Apollinaire, Babits Mihály, Csukás István, Kosztolányi Dezső, Lackfi János, Pilinszky János, Romhányi János, Weöres Sándor művei kerültek a könyvbe.

Meggyőződésem, hogy a cirkusz világa nemcsak a gyermek fantáziáját foglalkoztatja. Mi, felnőttek pedig a múlt század végétől és a XXI. században egyre inkább cirkuszi szereplők vagyunk. Ezért gondolom én a jelen korról – Shakespeare után szabadon –, hogy cirkusz az egész világ, cirkuszi szereplő benne minden férfi és nő. Mindez az 1960-as években pályára „lépő”, reményeim és munkabírásom alapján még hosszú ideig nem „lelépő” bohóc karikaturista parafrázisa.

Dallo in

Vathy Zsuzsa

író, újságíró (Pápa, 1940. április 15.)

Igenek, nemek. Íróvá válásom azzal kezdődött, hogy felvettek a Veszprémi Vegyipari Egyetemre. Most nem térek ki arra, a szerencsés véletlenek milyen sorozata kellett ahhoz, hogy ez megtörténhessen. Felvettek, és tizenkilenc-húsz évesen, elmerülve a szabad gyökök, benzolgyűrűk, ket-tős kötések, a fizika, a diszkrét geometria bájában – matematikaprofesszorunk, a nemzetközi híró Fejes Tóth László kedvenc kutatási területe volt –, egyszer csak rájöttem, nem értem, mit beszélnek a tanáraink és diáktársaim, de ők sem értik, amit én mondok vagy mondani szeretnék.

Komoly meghasonlást okozott ez a felismerés, és anélkül, hogy felfogtam volna, mit teszek, elindultam egy másik irányba. Itt nem a természettudományok, a logika, az ok-okozat törvényei voltak érvényesek, hanem a képzeletéi. Észrevettem, azzal, ha leírom, amit érzek, gondolok, sejtek, egy másik világ nyílik meg számomra. Egy új dimenzió.

Így lettem író. Negyedik éve dolgoztam a Százhalombattai Kőolajfinomítóban, amikor első novellám megjelent. Témája az akkori NDK-ban eltöltött négy hónap élményei, történései voltak – Erfahrungsaustausch, ahogy a szakmában nevezték –, mert természetesen nemcsak az olajfinomítást tanulmányoztam, hanem bejártam Goethe, Schiller, Heine, Hölderlin, és Bach, Wagner hazáját is. Wartburgba és Merseburgba is elmentem, ahol

magyar királynéok legendáit őrzik.

Huszonhét éves voltam, és olyan boldognak, szabadnak éreztem magam, amilyenek még soha. Minden új volt és érdekes, olyan dolgokat láttam, amilyeneket korábban sehol, az utazni, világot látni öröme először csapott meg. Hogy nem mehetek Nyugat-Berlinbe? Mi-

nek mennék? Amikor még Drezdát, Lipcsét se láttam.

Két évvel később hasonlóan volt részem – én még az utazástól megfosztott generációhoz tartoztam, akik kiéhezve kutatták, hova, hogyan mehetnének el, hogy a világról és önmagukról többet tudhassanak –, akkor Károlyi Mihályné dél-franciaországi alapítványán kaptam helyet, Illyés Gyula ajánlásával. Itt egy másik világgal, a nyugat-európai magyar emigráció egy részével ismerkedhettem meg, és a szabad világgal, ami olykor-olykor együtt jár a pénztelenséggel is, s ez megfosztja az utazót sok minden látásától.

Azért így is láttam néhány dolgot. Egy kint élő magyar egyszer kivitt a vence-i temetőbe, megállt egy sírnál, rámutatott. „Egy lengyel íróé” – mondta. Gombrowiczé volt, könyveit vagy húsz évvel később olvashattam. De jártam a házban is, ahol József Attila lakott, nővére által finanszírozott franciaországi útján.

A két külföldi út legfontosabb tanulsága számomra – a boldog csavargás mellett – az volt, hogy

sérülékenységem, érzelmi kötődéseim alkalmatlanná tettek volna bármilyen emigráns életre, s ha íróként mégis azt választom, rossz választás lett volna. Az emigráns magyar írók, költők ezután még nagyobbra nőttek a szememben.

Külföldi tanulmányútjaim ezzel véget értek. Bár 1985 után többször kértem, kértünk családommal, mindenekelőtt német ösztöndíjat, egyszer sem kaptunk. 2003-ban, amikor Berlinbe kellett mennem, hogy *Angyalhíd* című könyvem megfelelő részéhez anyagot gyűjtsek, férjem, Lázár Ervin állta a háromhetes német út „ösztöndíját”, gyerekeim pedig német diákismerőseiken keresztül olcsó szállást szereztek. Jó volt így.

A materialista-tudományos világ nézet, amelyben felnőttem és sok velem egykorú fiatal felnőtt, nemcsak azért volt elégtelen számomra, mert az életutam más irányt vett, hanem azért is, mert Istenhez való viszonyom ötven éven át – túlságosan hosszú ideig – a háborgás, töprengés, tagadás pályáját járta. Végeredményét tekintve azt is mondhatnám, hogy bizonyos „evolúciós utat” járt be.

A XIX. és XX. század materialista felfedezései és elkötelezettsége után ma már csaknem biztosra vehetjük, hogy a szellem és az anyag nem szétválasztható.

Nem tudjuk Isten létét bizonyítani, de nem tudjuk a nemlétét sem. Legfőbb Lény tehát van, kell lennie, de a képzeletünkre van bízva, milyennek gondoljuk el. Csak annyi bizonyos, hogy nem emberi lény.

Aki a szeretet értelmét, erejét nagyra becsüli, azt is mondhatja, hogy az istenhit akár az Isten iránti szeretetből is születhet. Azért hisszük, hogy létezik, mert akarunk hinni valakiben, aki ismer és szeret bennünket. Akarunk egy olyan lényt tudni, akire rá van bízva a világ és az ember.

Mit szeretnék még (majdnem) hetven év után? Amíg a kíváncsiság az emberek iránt el nem múlik belőlem, szeretnék írni. Mint eddig, novellákat, kisregényeket. És szeretnék egy vékony, kicsi könyvet is még, amiről csak annyit tudok, hogy nem rólam, nem az én életemről szól.

Hogy az utóbbi évtizedek változásai, a tömegdemokrácia, a tömegkultúra, a közlekedés döbbenetes fejlődése, az információk tömege, a hírközlés, az egymásra nem figyelés, a jólét mint életcél hogy változtatja meg a világot? Figyelem, nyomon kísérem, de nem vonom le a tanulságokat, nem teszek rá kísérletet, hogy felvázoljam a jövőt. Legyen ez a gyerekeink dolga.

Vathy Zsuzsa

Vágvölgyi Ilona

jelmeztervező (Felsőgöd, 1940. április 17.)

Azt mondják, hogy akinek nincs múltja, jövője sincs. Hetven év tapasztalatai bizonyítják számomra, hogy ez a mondás nem csupán személyre, de országra és népre is érvényes. Így tehát, ha önéletrajzot akarok írni, vissza kell nyúlnom legalább a XIX. századig, amikor a nagyszüleim születtek. Átaltuk a Monarchia négy népe találkozott és lépett szövetségre a családomban: a cseh, az osztrák, a szlovák és a magyar. Mind-

egyik magával hozta hagyományait, amelyek békésen megfértek egymással. Ebből táplálkoztak a szüleim és a leszármazottak is. Nem hazudtak el semmit a múltból, és gondosan kiszűrték mindennapi életünkől az éppen aktuális jelen hazugságait is, szilárd erkölcsi alapot nyújtva ezzel fejlődésünkhöz, amire igen nagy szükség volt a XX. század agresszív eszmei és világnézeti zűrzavarában.

Sorsom, illetve hivatástudatom kialakulását gyermekkoromtól kezdve részben az őseimtől örökölt gének, részben olyan tanárok, illetve mesterek segítették – tanulmányaim során –, akik mind emberi, mind művészi szempontból mély benyomást gyakoroltak rám. Ilyen volt: Szőnyi István festőművész, Barcsay Jenő, Krocsák Emil és Hincz Gyula a Képzőművészeti Főiskolán. Utóbbi egyúttal az Iparművészeti Főiskola igazgatói teendőit is ellátta, ahol akkoriban szcenikai szakképzés is volt. Sokirányú tájékozottságomat és érdeklődésemet felfedezvén ő volt az, aki felvetette, hogy nincs-e kedvem a színházművészet felé orientálódni. Így történt, hogy két év után átmentem a Képzőművészeti Főiskoláról az Iparművészetre, és ott 1964-ben jelmeztervezői diplomát szereztem. Ottani tanáraink közül nagy szeretettel emlékezem Schäffer Judit jelmeztervezőre, akivel a tanár-tanítvány kapcsolat végül élethossziglan tartó barátsággá alakult.

Végzett tervezőként igen hamar részesültem izgalmas, nagy feladatokban (pl.: gyulai várjátékok), de titkos vágyam az opera volt, ami a Szegedi Nemzeti Színházban vált valóra, amikor Horváth Zoltán zenei főrendező meghívására Vántus István *Aranykoporsó* című operájának ősbemutatójához tervezhettem jelmezeket. Ez volt a nyitánya sok évig tartó szegedi munkásságomnak, többek közt olyan rendezőkkel, mint Galgóczy Judit vagy Kovalik Balázs. Végül 2000 nyarán a Magyar Állami Operaház Kerényi Miklós Gábor rendezésében a *Kentaur* díszletével és az általam tervezett jelmezekben utazott meghívásos turnéra Japánba a *Pillangókisasszonnyal*. (Tudomásom szerint a mai napig ez az egyetlen *Pillangókisasszony*, amely külföldről „betehette a lábát” Japánba.)

Pályám során dolgoztam Győrben, a Déryné Színházban, Miskolcon, Pécsen, Ljubljánban, Révkomáromban, tévéfilmekben, nyári játékokban, és Zalaegerszegen Ruszt József oldalán részt vehettem egy új színház születésében.

Minden feladatomban szeretettel és lelkiismeretesen tettem eleget.

1978–90 között a Magyar Képzőművészeti Főiskolán tanítottam (Szinte Gábor ott indított akkoriban újra szcenikai képzést).

Részt vettem a hazai és prágai szakmai kiállításokon. Egyéni kiállításaim közül az utolsó 2000-ben volt Verőcén a Gorka Múzeumban. Akkor jelent meg *Színházi történetek* című könyvem is, amely megtalálható a Széchényi Könyvtárban, és tartalmazza alkotói tevékenységem csaknem teljes lajstromát.

Kitüntetésekert kapogattam, de nem kényeztettek el. Igazgatóim és munkatársaim megbecsülése fontosabb volt a számomra, és ebben bőven volt részem. Kellemes meglepetésként ért, amikor 2007-ben, már nyugdíjasként, a MAOE alkotói nagydíjjal tüntetett ki, a fiatalabb kollégák és a „gyerekeim” javaslatára.

Ezenkívül van még egy kitüntetésem, amit igen nagyra becsülök: a diploma előtti évben Z. Gách György főtanszakvezető „Kossuth-díjjal” ajándékozott meg, egy 1947-es ezüst ötforintos formájában, amelyen még a régi címer látható. Ilyen Kossuth-díja senkinek sincs rajtam kívül.

Vérvoti Ilona

Marosi Ernő

művészettörténész (Miskolc, 1940. április 18.)

Nehezen tudnék válaszolni arra, pontosan miért lettem középkorkutató művészettörténész. Bizonyos, hogy a régebbi történelmi korok emlékei kezdettől fogva vonzottak, s egyetemi tanulmányaim idején – 1958–1963 között – így választottak azok, akiknek a legújabb művészet alkotásairól még kevésbé határozott volt az ítéletük és meggyőződésük. Tény, hogy két középkoros szemináriumon is referáltam egy-egy olyan témáról (Dercsényi Dezsőnél a XII. század végi Esztergom, Entz Gézánál Kassa emlékeiről), amelyek aztán évtizedekig foglalkoztattak. Műemlékkutató szerettem volna lenni, de 1963-

ban nem volt betöltetlen állás az akkori Országos Műemlék-felügyelőségben, s így az ELTE művészettörténeti tanszékén kezdtem gyakornokként tanári pályát, amelynek mostanában érek a végére.

A késő gótikus építészet és épületdíszítő szobrászat kutatásával kezdtem: választott tárgyam a kassai Szent Erzsébet-plébániatemplom középkori építészettörténete volt, egy olyan

emléké, amelyet – együtt a legtöbb írott forrással – Szlovákiában lehetett tanulmányozni, de csak a XIX. század végi restaurálás által meghatározott formájában, míg az eredetihez a Budapesten őrzött fénykép- és terv-

dokumentumokon át vezetett az út. Hamar kiderült, hogy az „eredeti” a XIX. század hagyatéka fedi, s ezért szakdolgozatomban (*A gótikus stílus-korszak szemlélete a magyar művészettörténeti irodalomban*) előbb a téma kutatástörténeti hagyományát dolgoztam fel, majd doktori disszertációként 1967-re írtam meg (és három folyóirat-közleményben 1969–1971 között jelentettem meg) a templom középkori építéstörténetét. Szakmai pályafutásomat tehát a késő gótika specialistájaként kezdtem; többször volt alkalmam visszatérni Kassa témájához is.

Szerencsém volt: aránylag hamar utazhattam ösztöndíjjal Franciaországba, Itáliába, majd 1968–69-ben professzorom, az akkor Herder-díjjal kitüntetett Vayer Lajos ajánlására egy évre a bécsi egyetemre. Szerencsés voltam egyetemi feladataimmal is: egyetemes és magyar művészeti (tehát a művészettörténet teljes anyagát tárgyaló) előadásokat tarthattam történelem és népművelés szakosok számára, és kutatástörténetet, középkori művészettörténetet, forrásolvasási gyakorlatokat a művészettörténészeknek. Első könyvem, 1969-ben, *A középkori művészet világa* címmel nagyrészt saját fordításomban közölt és kommentált szövegválogatás volt, s hamar megbízást kaptam a Corvina Kiadótól *A román kor művészete* című (1972) könyv megírására. Ezt már Bécsben írhattam meg, az ottani tanszék gyűjteményeit használva – különben nagy bajban lettem volna vele. Ugyanekkor vettem elő egy másik témát is és készítettem elő 1976-ra kandidátusi disszertációm *A gótika kezdetei Magyarországon – Esztergom a 12–13. század művészetében* címmel (megjelent németül 1984-ben). Úgy alakult, hogy végigjártam

a számléltra mindegyik fokát, s azt is szerencsémnek mondhatom, hogy egy-egy feladatot teljesítve soha nem szabadultam meg tőle, hanem – szerencsére sokasodó – témáim gyakori elővételére, újragondolására kényszerültem.

Miután későközépkor-specialistaként már korábban megbízást kaptam *A magyarországi művészet története* második kötetének előkészítésére, 1974-ben osztályvezetőként és igazgatóhelyettesként átkerültem a Magyar Tudományos Akadémia akkori művészettörténeti kutatócsoportjához, ahonnan most készülök nyugalomba vonulni. Itt az akkori egyetemi viszonyokhoz képest kiváló lehetőségek voltak hazai és külföldi anyaggyűjtésre, s mindenekelőtt a közös munkára – gyakorlatilag minden hazai kollégával. Fényképezési kampányokat kezdeményeztünk, s az anyagot feltárási kiállításokat is: az Árpád-kori kőfaragványokból 1978-ban, Nagy Lajos koráról 1982-ben és Zsigmond korának művészetéről 1987-ben. Még – mintegy búcsúzóul – elkészítettem kandidátusi munkám összefoglalóját a magyarországi művészettörténet első, Árpád-kori kötete számára (azóta sem jelent meg), majd a rám bízott, *Magyarországi művészet 1300–1470 körül* című kötet szerkesztését végeztem, mintegy negyvenfőnyi munkacsoporttal, sok szerzői részt is vállalva. Ez a kétkötetes munka 1987-ben meg is jelent. Akkor hatalmas tettnek látszott, ma (szerencsére) jócskán kiegészítésre és (természetesen) erős átdolgozásra szorulna. Hogy mennyire, azt jól le tudom mérni a magam szövegeinek sorsán. 1974-ben az akkor előkerült budai szoborlelettel Zolnay László mellett kezdtem foglalkozni. Bizony éppúgy régen túlhaladott szöveggént olvasom erről megjelent

első közleményeimet, ahogyan többször módosítanom kellett a kassai templomra vonatkozó elgondolásaimat is.

Mindenesetre az összefoglaló munka feladata adott témát a tudományok doktora cím megszerzéséért írott munkámnak, amelyben mintegy kísérletet tettem arra, hogy a késő középkori magyarországi művészettel kapcsolatos tapasztalataimat szembevitsem az egyetemes művészettörténetről szerzett ismereteimmel. Az 1989-ben megvédett disszertáció eredetileg „az esztétikai értékrend és a valóság” viszonyának kérdéseit – tulajdonképpen azt a problémát, hogy a középkori műalkotások miként tanúszkodnak korukról – vetette fel, utóbb (1995-ben, egy szerencsés 1991-es washingtoni és egy 1993-as berlini tanulmányút eredményeivel kibővítve) *Kép és hasonmás* főcímmel jelent meg. Négy esettanulmányból áll: a Képes Krónika értelmezésével foglalkozóbból, majd a Szent László nemzeti szentként való tiszteletét tárgyaló áttekintésből, a kolozsvári Márton és György prágai Szent György-szobrának kérdéseit, illetve a Zsigmond-kori művészet képértelmezését elemző tanulmányokból.

1991-ben (tíz évre) az MTA Művészettörténeti Kutatóintézetének igazgatója lettem, ugyanebben az évben az ELTE másodállású professzora is. 1993-ban levelező (majd 2001-ben rendes) taggá választott a Magyar Tudományos Akadémia, amelynek

2002–2008 között alelnöke is voltam. Ebben az időben hallatlanul sokat tanultam-tapasztaltam, de elsődleges kutatásra egyre kevesebb módomból volt. Lekötöttek az újra elővett régi témák: tankönyvek, segédanyagok írása, kisebb közlemények. Szerencsére mind itthon, mind külföldön megszorodtak a nagyszabású kiállítások (2000-ben az *Európa közepe 1000 körül* című nemzetközi vállalkozás, 2001-ben Fontevraud-ban nemzetközi Anjou-kiállítás, 2006-ban Budapesten és Luxemburgban a nagy Zsigmond-kiállítás). Ez mind alkalom volt régi témák újragondolására, az összefüggések kitégítésére, olykor eredeti szakterületem határainak áthágásával a jelenkorra néző ablak nyitására is, vagy megfontolásokra a művészettörténet-írás értelméről, hasznáról. Szívesen csináltam, hiszen (ellenkező tapasztalataim ellenére) még mindig hiszem, hogy mindez nélkülözhetetlen az értelmes emberi élethez.

Most, aktív oktatói pályám és közéleti feladataim végére érve egy igazi vágyam van: maradjon még időm ismét rendes kutatóként működni, s erre-arra talán még rájönni. De vajon lehet-e az ember még egyszer tizen-nyolc vagy huszonhárom éves? És ki tudja, mennyi idő adatik még?

